

همکاری و همبستگی بین المللی در مقابله با بلایا با نگاهی به آموزه های اسلامی

چکیده:

واقعیت جامعه جهانی خالی از بلایای طبیعی و غیر طبیعی نیست. به دنبال شکل گیری و به وجود آمدن هر بلیه‌ای آثار مخرب مادی، معنوی و روحی زیادی بر کل کره خاکی و به ویژه انسان‌ها می‌گذارد. در این بین همه انسان‌ها در یک شرایط خاصی قرار می‌گیرند که نیاز به حمایت دارند. بدیهی است که این حمایت به وسیله یک دولت یا یک گروه و یا حتی اعضای یک خانواده و امثال آن به دلیل گستردگی آثار به وجود آمده امکان پذیر نیست. از این رو سؤالی مطرح می‌شود که آیا در چنین شرایطی دولت‌ها با یک تعهد خاصی مواجه می‌شوند و یا خیر؟ فرضیه محقق آن است که؛ هم بر اساس آموزه‌های حقوقی به ویژه حقوق بشری و هم آموزه‌های اسلامی نوعی تعهد به نام تعهد به همکاری، تعهد به همبستگی و تعهد به داشتن مسئولیت مشترک اما متفاوت در میان همه نهادهای بین المللی از جمله دولت‌ها شکل می‌گیرد. بر این اساس باید گفت که؛ دولت‌ها متعهد به همکاری بین المللی در رابطه با رفع و رجوع و کاستن آلام ناشی از چنین حوادثی می‌باشند. این تعهد تنها یک تعهد اخلاقی صرف نیست بلکه کاملاً یک تعهد حقوقی و فقهی است. براساس آموزه های دین اسلام هر فردی که شب را به صبح بگذراند ولی اهمتامی به امور مسلمانان نداشته باشد، او از جرگه‌ی مسلمانان خارج است. اگرچه در این روایت موضوع مسلمانان مدنظر قرار گرفته است، اما با رجوع به سایر آموزه‌ها به دست می‌آید که، چنین وضعیتی مختص به مسلمانان نیست و این تنها یک تأکید بر مورد خاص می‌باشد. از مهم‌ترین یافته‌های این تحقیق آن است که، اصولاً دولت‌ها در برابر یک تعهد بین المللی در شرایط خاص قرار می‌گیرند که نباید منافع ملی را بر منافع جامعه جهانی مقدم شمارند. در چنین شرایطی آن چه که اولویت؛ ضرورت و اهمیت دارد، تقدم منافع جامعه جهانی، تقدم منافع انسان‌ها و کمک به ابناء بشریت بر سایر منافع دارد. وضعیت کووید-۱۹ نمونه‌ای از چنین حالتی است که می‌طلبد دولت‌ها در برابر این شرایط پاسخگو و دارای تعهد باشند. هر چند که این موضوع هنوز در اسناد بین المللی جنبه تعهد الزام آور به خود نگرفته است اما در آموزه‌های اسلامی کاملاً جنبه فقهی و وجوب پیدا کرده است.

کلید واژگان: بلایا، تعهد به همکاری بین المللی، همبستگی بین المللی، آموزه‌های اسلام در حق همبستگی، حقوق نرم.

۱. مقدمه:

همواره رشد و ترقی انسان در زمینه های متعدد از جمله: اقتصاد، اجتماعی، فرهنگی و... یکی از دغدغه مندترین مباحث روز مطرح میشود. همین نگرانی درمورد آینده بشر است که موجب همکاری بین المللی میشود و همراه با آن پیشرفت و توسعه جوامع حاصل میگردد. یکی از مواردی که بشر از ابتدای خلقت با آن درگیر بوده است بلایایی می‌باشد که روز به روز پیچیده‌تر خواهد شد و اگر به خاطر نیروی طبیعت ایجاد شده باشند می‌تواند قوی‌تر از بمب‌ها و مواد منفجره‌ای باشد که بشر امروز به آنها دست یافته است. و علیرغم پیشرفت‌های به دست آمده در زمینه دانش و تکنولوژی نه تنها آثار آن را نگاهیده بلکه اتفاقات حادث شده چه به صورت طبیعی^۱ و چه به دست بشر^۲ اوضاع را ناهمگون‌تر و وخیم‌تر کرده است. در این راستا اقدامات

1 . Natural disasters.

2 . Human made disasters.

یکجانبه کشورها دستاورد قابل توجهی به همراه نداشته است. بنابراین دلایل مختلفی مانند افزایش تعداد و پیچیده تر شدن حوادث، کاهش آسیب پذیری‌ها، فرامرسی بودن بلایا، انسان دوستانه بودن موضوع، هزینه‌های هنگفت انسانی و مالی موجب به اشتراک گذاشتن دانش و تجارب و در نتیجه همکاری میان کشورها و سازمانهای بین المللی را اجتناب ناپذیر می‌نماید. لذا هم افزایی و هم سویی سیاست‌ها و راهبردهای جامعه جهانی برای کاهش آثار بلایا امکان پذیر نخواهد بود مگر با همکاری و تعاملات بین المللی در برابر وقوع بلایا. در راستای چنین هدفی تلاش جامعه جهانی از جمله مجامع بین المللی، سازمانها، حقوقدانان و متخصصین برای برگزاری نشست‌ها و کنفرانس‌های بین المللی برای کاهش رنج انسان‌ها از پیامدهای بلایا انکار ناپذیر است. همین امر موجب گردیده تا در نتیجه برخی کنوانسیون‌ها و پیش نویس‌ها چارچوب‌هایی تعیین گردد و راهکارهایی مشخص شود تا افراد آسیب دیده از بحران و بلایای طبیعی بتوانند به صورت وارسته زندگی کنند(قلی‌پور، ۱۳۹۵: ۱-۲). لازم به ذکر است صیانت از حقوق بشر از بنیادی‌ترین مبانی حقوق انسان‌ها و تعهدات کشورها محسوب می‌شود. در تمام اسناد حقوق بشری من جمله، منشور سازمان ملل متحد و منشور حقوق بشر(اعلامیه جهانی حقوق بشر، میثاق حقوق مدنی-سیاسی و میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی) به این مسأله پرداخته شده است(مقامی و ندوشن، ۱۳۹۹: ۵۳-۵۴). در این صورت این اسناد که همگی منشأ بسیاری از تعهدات بین المللی هستند، منجر می‌شود که هیچ یک از اعضای آنها امکان نقض تعهدات خود را نداشته باشند و همچنین همکاری کشورها در ترویج و ارتقاء چنین حقوقی از اهداف اولیه و مهم این اسناد قلمداد شده است. حتی کشورهای غیر عضو نیز نمی‌توانند به بهانه عدم عضویتشان در این اسناد این حقوق را نقض نمایند. بنابراین، اگر چه بسیاری از حقوق مذکور در اسناد بین المللی حقوق بشری در معرض خطر بلایا (چه طبیعی و چه ساخته بشر) قرار می‌گیرند. در چنین حالتی امکان نقض آن‌ها در مواقع بحرانی توسط کشورهایی که عضو نیستند صد چندان خواهد شد. لیکن کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به انحاء مختلفی به تعهد هر دولت در ارتباط با میثاق اشاره نموده است که هر کشوری از "التزام به ارتقای احترام به همه حقوق بشر در منشور ملل متحد" برخوردار است (ICESCR, 1990: para.8). با وجود اهمیت این مبحث، همچنان شاهد خلأهایی در مورد تعهد به همکاری هستیم. که شاید دلیل آن این است که تا به امروز همکاری میان کشورها یک امر حیاتی و الزام آور نبوده است. و در طول تاریخ هر چند کشورها همکاری‌هایی را در زمینه‌های مختلف با یکدیگر داشتند لیکن این امر محدود بود و با در نظر گرفتن ملاحظات سیاسی صورت می‌پذیرفت. اسناد تدوین شده در این زمینه نیز نوعی از دعوت به همکاری میان کشورها را نشان می‌داد که نگاه به آن در آن زمان جنبه حقوق بشری نداشت بلکه بیشتر نگاه حاکمیت محوری بر آن حکم فرما بود.

همین مسأله موجب میشد همکاری از جنبه همبستگی و تلاش برای رسیدن به یک حقوق جمعی مجزا شود و دیگر تعهد و الزامی برای کشورها ایجاد نکند. هر چند اتفاقاتی که در طول زمان رخ داده متأسفانه موجب رنج و تألم انسان‌ها شده است اما باعث شده حقوقدانان را از نظام‌های متعدد در این باره به یک اتفاق نظر برساند. و آن این است که گرچه در این مسیر موانع زیادی ممکن است وجود داشته باشد؛ اما بدون همکاری هم قطعاً مشکلات فراوانی روبه روی انسانها خواهد بود. چه بسا که کمیسیون حقوق بین الملل برای رفع این معضل و همچنین توسعه و نهادینه کردن همکاری در میان جوامع تلاش‌های زیادی کرد که نهایتاً منجر به تصویب پیش نویس ۲۰۱۶ شد. و کمیسیون با انتخاب آقای ادوارد والنسیا اوسپینا^۳ به عنوان گزارشگر

3 . Mr. Eduardo Valencia-Ospina

ویژه^۴ مأموریت خود را برای توسعه حقوق بین الملل در زمینه حمایت از اشخاص در زمان وقوع بلا یا از سال ۲۰۰۷ آغاز کرد و به همین ترتیب اصول مهم همبستگی و همکاری در حمایت از اشخاص به عنوان میراث مشترک همگان در سیاقی جهانی تبلور یافته است (A/CN.4/615, para. 50). در همین راستا در این نوشتار محقق سعی دارد علاوه بر پاسخ به این مسأله که آیا تعهد به همکاری را میتوان در زمره حقوق بشر نسل سوم قرار داد یا نه؟ به رویکرد اسلامی حاکم بر همکاری و همبستگی نیز اشاره کند. استناد به آموزه های اسلامی در کنار مقررات بین المللی در زمینه همکاری در زمان وقوع بلا یا این موضوع را روشن خواهد کرد که آیا این تعهد از آنچنان کیفیتی برخوردار است که بتواند ویژگی های حقوق بشر نسل سوم را داشته باشد یا خیر؟

۲. همکاری و همبستگی

ماده ۱ منشور برای حل مسائل بین المللی گوناگون همکاری بین المللی را به عنوان یکی از اهداف اصلی ملل متحد اعلام کرده است. لذا به طور خاص در فصل نهم منشور نیز از همکاری های اقتصادی و اجتماعی بین المللی صحبت شده است. ویژگی اصلی چنین همکاری بین المللی تعهد دولت ها به همکاری با یکدیگر است. و اصولاً مفهوم همکاری بر «مسئولیت مشترک» رشد و نمو یافته است. بنابراین وظیفه همکاری به معنای الزام به انجام اقدامات هماهنگ برای دستیابی به هدفی است که منشور مد نظر دارد (میرمحمدی و صادقی، ۱۳۹۴: ۱۱۴). در اینجا باید این نکته را نیز ذکر کرد که، همکاری و حق همبستگی ترجمان مفهوم «برادری» در حقوق بشر و هدف آن ها نیل به اهداف جمعی جامعه بشری فارغ از تعلقات جانبی آنان است. به عبارت بهتر، حق همبستگی و همکاری بین المللی دو فرصت برای تأکید بر تعهدات فراسرزمینی دولت ها در مقوله حقوق بشر و مسئولیت مشترک آنهاست (HRC/9/10, 5).

اصل همبستگی نیز به عنوان اصلی نوپا یاد می شود که نخستین بار در قرن نوزدهم ابعاد جامعه شناختی آن، از سوی «امیل دورکیم» واکاوی شده است. از دیدگاه جامعه شناسی محوریت مفهوم همبستگی بر وابستگی اعضای یک جامعه استوار است. و این مفهوم به روابط متقابل و همبستگی میان دولت ها و اعضای جامعه اشاره دارد. به عبارت بهتر، اصطلاح همبستگی از دیدگاه جامعه شناسی در مقابل مفهوم فردگرایی است که مبین روابط مشترکی می باشد که در آن مجموعه ای از تعهدات اخلاقی و سیاسی قابل ملاحظه است (والفرم، ۲۰۱۲: ۴۹). و در عرصه حقوق نیز به طور عام، همبستگی به معنای وابستگی متقابل موجود میان افراد، گروه ها و دولت ها نیست بلکه سخن از ایجاد و تقویت پیوندها، انسجام و هماهنگی میان منافع، مقاصد و اقدامات است (انصاری، ۱۳۹۰: ۲۳).

در این رهگذر در عبارت تعهد به همکاری این موضوع را باید مدنظر قرار داد که، قرینه اصطلاح حقوق همکاری؛ اصطلاح حقوق همزیستی مسالمت آمیز است که در حقوق بین الملل سنتی با این ویژگی که تعهد کشورها به همکاری با یکدیگر است، توصیف می شود. البته لازم به ذکر است که چنین عبارتی توسط معاهده ها یا قطعنامه سازمان های بین المللی تعریف نشده. حتی اعلامیه اصول حقوق بین الملل در روابط دوستانه و همکاری میان کشورها مطابق با ملل متحد یکسری اقدامات هماهنگ داوطلبانه دو یا چند کشور را به عنوان همکاری بیان می نماید که تحت یک رژیم حقوقی اتفاق می افتد و با در نظر گرفتن یک هدف خاص است. که نشانگر تلاش دولت ها به صورت اقدام مشترک برای دستیابی به این هدف است در جایی که فعالیت

4. [Special Rapporteur](#)

یک کشور واحد به نتیجه نخواهد رسید. به همین سبب هدف از همکاری در حالتی که به منظور افزایش رفاه اجتماعی جامعه جهانی باشد در مقایسه با همکاری برای شروع یک جنگ از ارزش ذاتی برخوردار است (والفرم^۵، ۲۰۱۰: ۲-۱). همکاری بین المللی از اصطلاحات دیگر همچون همبستگی باید متمایز کرد چرا که واژه اخیر به نوعی آمادگی برای همکاری و ایجاد منافع مشترک یا ارتقا ارزش‌های همگانی و مشترک می‌باشد. همچنین به عنوان یک اصل حقوقی بین المللی متمایز از خیریه است که باعث ایجاد یک سیستم همکاری در جهت پیشبرد این مفهوم می‌شود که عدالت و منافع عمومی با سیاست‌هایی که به نفع همه ملت‌ها باشد، بهتر تأمین می‌شود (مک دونالد^۶، ۱۹۹۳: ۲۷۵). در این صورت چنین همبستگی‌ای که در میان دولت‌هاست همکاری برای توسعه را تشدید می‌کند. بنابراین همکاری‌های توسعه‌ای منافع همه کشورهای عضو مربوطه را تأمین می‌نماید که هم به صورت داوطلبانه و هم تحت یک تعهد حقوقی که ناشی از توافقات دوجانبه یا چند جانبه است عمل کنند. در این میان نقش سازمان‌های بین المللی که نمایانگر تأسیس و نهادینه شدن وظیفه همکاری در حوزه‌های فعالیت آنهاست انکارناپذیر است. به عنوان مثال صندوق بین المللی توسعه کشاورزی، اتحادیه بین المللی ارتباط از راه دور، سازمان بهداشت جهانی برای تقویت توسعه کشورهای در حال توسعه اقدام کردند. و همانطور که توسط یک نویسنده تفسیر شده است، این تعهد "همبستگی میان ملت‌ها را تقدیس می‌کند" (بابوویک^۷، ۱۹۷۳: ۲۸۹).

۲-۱. ضرورت همکاری و همبستگی در زمان وقوع بلایا

با توجه به این که موضوع اصلی در رابطه با بلایا می‌باشد لازم است با مشخص شدن مفهوم تعهد به همکاری، همچنان جایگاه این تعهد و ضرورت همکاری و همبستگی در برابر بلایا؛ را مورد واکاوی قرار داد. در ابتدا، این نکته حائز اهمیت است که در توافق نامه‌ها و معاهدات بین المللی الزام به همکاری برقرار شده است اما این مسأله که آیا در حقوق بین الملل و جدای از توافق نامه‌ها همکاری به عنوان یک الزام عمومی ظاهر شده است یا نه، همچنان به عنوان یک ابهام باقی مانده است. همچنین این که این الزام در شرایط بحرانی مانند زمانی که یک فاجعه گریبانگیر جامعه جهانی می‌شود همچنان از تعهدات سخت و الزام آور حقوق بین الملل محسوب خواهد شد یا نه، از جمله مواردی است که لازمه پرداختن بدان تبیین مختصر جایگاه تعهد به همکاری از گذشته تا دوران معاصر است. در ادامه، این نوشتار لزوم برقراری همکاری در زمان وقوع بلایا را به بحث و بررسی قرار خواهد داد.

برای رسیدن به یک الزام کلی و عمومی در همکاری که خارج از توافق نامه‌های بین المللی باشد باید به این موضوع توجه داشت که؛ اگر اصطلاح همکاری را فقط به معنای "الزام به برقراری ارتباط" ترجمه کرد در این حالت چنین تعهدی باید بخشی از حقوق بین الملل تلقی شود و البته این مانع انزوا طلبی برخی از کشورها که گاهی اوقات سعی کنند خود را از بقیه جامعه کشورها جدا کنند، نمی‌شود. هر چند الزام کلی برای توسعه همکاری ریشه در منشأ متون جدید دارد اما چنین تعهدی را می‌توان در متون ابتدایی حقوق بین الملل حتی قبل از اینکه اصل حاکمیت و حمایت از آن به عنصر اصلی حقوق بین الملل در قرن نوزدهم تبدیل شود یافت، تعهدات قانونی‌ای که برای همکاری متقابل بین دولت‌ها قبلاً در نوشته‌های حقوقی و همچنین در عمل به حقوق بین الملل شناخته شده بود مانند واتل در کتاب قانون ملل یا اصول قانون طبیعی اعمال شده در رفتار و امور

5. Wolfrum

6. MacDonald

7. Babovic

ملل و حاکمیت بیان می‌نماید: "اولین قانون کلی، که در انتهای جامعه ملت‌ها یافت می‌شود، این است که هر ملتی باید تا آنجا که می‌تواند در سعادت و پیشرفت سایر ملل کمک کند" (واتل، ۱۹۱۶: ۶).

تعهد به همکاری در حقوق بین‌الملل تا کنون دچار تحولات گسترده‌ای شده است، بدین نحو که حقوق بین‌الملل سنتی بر حفظ صلح و نبود جنگ و در نهایت به ایجاد یک سیستم امنیت جمعی تأکید می‌کرده است تا ساختار سازمانی جامعه بین‌المللی را تقویت نماید. لذا در بند ۱ و ۳ ماده ۱ منشور ملل متحد آمده است که برای برقراری حفظ صلح و امنیت بین‌المللی و همچنین حل مشکلات بین‌المللی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی همکاری کشورها لازم است. اما این نکته که تمرکز حقوق بین‌الملل بر منع توسل به زور است و به تنهایی قادر به حل مشکلات جامعه بین‌المللی دولت‌ها که فراتر از حفظ صلح است نمی‌باشد، رویکردی است که کشورهای در حال توسعه در این میان بیان میدارند. و اشاره میکنند که برابری اساسی در بین کشورها از طریق همکاری اجباری میان کشورها به دست می‌آید. به رسمیت شناختن یک تعهد قانونی عمومی برای همکاری از جنبه‌های متعددی در توسعه حقوق بین‌الملل تأثیر گذار است. اگر این واقعیت که با همکاری میان کشورها یک هدف مشترک حاصل خواهد شد را در نظر گرفت در این صورت به یک رژیم متمایل برای ارتقای عدالت اجتماعی بین‌المللی در حقوق بین‌الملل می‌توان دست یافت. با دست‌یابی به چنین توسعه‌ای که حقوق و وظایف کشورها را تغییر می‌دهد، استفاده مؤثر و مسئولانه از فضاها بین‌المللی مشترک را به یک نگرانی مشترک برای همه کشورها تبدیل خواهد کرد. و براساس وابستگی متقابل موجود میان کشورها و منافع مشترک بنا شده است، همکاری به یک تعهد قانونی تبدیل شده است.

همچنین در بررسی‌های مربوط به به اعلامیه روابط دوستانه، به عقیده کشورهای در حال توسعه و کشورهای سوسیالیست، همکاری در زمینه روابط اقتصادی تنها یک فعالیت اختیاری و تعهد اخلاقی صرف نیست، بلکه بخشی از حقوق بین‌الملل عرفی است. لذا کشورها وظیفه دارند بدون در نظر گرفتن تفاوت در سیستم‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی خود با یکدیگر به منظور ارتقاء ثبات و پیشرفت اقتصادی بین‌المللی و رفاه عمومی ملت‌ها همکاری کنند.^۸

یکی از مصادیق تعهد به همکاری که کشورها در این مورد ناگزیر به همکاری هستند، همکاری در زمان وقوع بلایا است. در شرایط عادی اگرچه کشورها متعهد به همکاری هستند، اما در شرایط بحرانی که دیگر وضعیت نرمالی وجود ندارد، باید دید که کشورها چگونه در چنین وضعیتی عمل خواهند کرد؟ زمانی که یک فاجعه اثر فرامرزی پیدا میکند و به طور کلی عملکرد جامعه را مختل می‌سازد، ضرورت همکاری و همبستگی در اینجا بیشتر خودنمایی می‌کند. این که در چنین موقعیتی که انسان‌ها دچار رنج و درد شدیدی هستند کشورها به گونه‌ای با یکدیگر همکاری داشته باشند که به تنهایی قادر به رفع چنین بلایایی نباشند. در این میان، این نکته را نباید فراموش کرد که در کنار بحث ویژه و پر اهمیت تعهد به همکاری، مسأله دیگری که مطرح می‌شود، حاکمیت کشورها بالاخص حقوق انحصاری کشور آسیب دیده و کشورهای درگیر می‌باشد. تقابل این دو بحث، منجر به مطرح شدن ویژگی و ماهیت تعهد به همکاری می‌گردد. بدین نحو که چالش تعهد نرم یا تعهد سخت بودن نسبت به همکاری دولت‌ها در زمان بلایا بیشتر از پیش خود را نشان می‌دهد.

⁸ . General Assembly resolution 2625 (XXV) of 24 October 1970, annex, para. 1

از همین رو، مأموریتی که تحت عنوان توسعه تدریجی و تدوین حقوق بین الملل است طبق بند ۱ ماده ۱۳ منشور ملل متحد به مجمع عمومی واگذار شده بود، مجمع این مأموریت را به کمیسیون حقوق بین الملل محول می‌کند و کمیسیون برای توسعه همکاری و همبستگی در زمینه بلایا، همچنین با توجه به فراوانی و شدت بلایای طبیعی و ساخته بشر که موجب نگرانی جامعه جهانی شده بود؛ در پنجاه و هشتمین جلسه خود در سال ۲۰۰۶ براساس توصیه یک کارگروه برنامه طولانی مدت حمایت از افراد در زمان بلایا را در برنامه خود گنجانده. مجمع عمومی نیز با صدور قطعنامه ۳۴/۶۱ در دسامبر همان سال تصمیم کمیسیون را تأیید نمود. در سال ۲۰۰۷ کمیسیون علاوه بر این که این موضوع را در برنامه کاری خود گنجانده آقای ادوارد والنسیا-اوسپینا^۹ را به عنوان گزارشگر ویژه^{۱۰} برای این مسأله منصوب کرد.

۳. بررسی اسناد موجود در زمینه تعهد به همکاری

۳-۱. اسناد عام در زمینه تعهد به همکاری

همانطور که ذکر شد انسان‌ها همواره درگیر بلایا و آثار آن بودند. لذا اعتقاد به عزت و ارزش انسان‌ها که در مقدمه منشور ملل متحد بیان شده است، انگیزه اصلی جامعه جهانی برای کمک‌های بشردوستانه است. مفهوم همبستگی بین المللی که اغلب به دنبال موارد اضطراری عمده برانگیخته می‌شود و به عنوان احساس مسئولیت نسبت به افراد درک می‌شود ریشه در اصول اخلاقی منشور دارد (A/45/587, para.5). کارشناس مستقل حقوق بشر و همبستگی بین المللی چنین عقیده داشت که: همبستگی بین المللی و همکاری بین المللی براساس مسئولیت مشترک بنا شده است. به معنای گسترده‌تر همبستگی مشارکت مسئولیت‌ها و منافع بین افراد، گروه‌ها و کشورها است که توسط ایده آل برادری و مفهوم همکاری به هم پیوند خورده است. رابطه بین همبستگی و همکاری بین المللی یک رابطه جدایی ناپذیر است، و همکاری بین المللی به عنوان وسیله اصلی برای دستیابی به اهداف جمعی و اتخاذ منافع است (A/HRC/9/10, para.6)^{۱۱}.

همین مسأله منجر به بررسی اسنادی می‌گردد که نوعی از تعهد به همکاری، همبستگی و به ویژه در خصوص بلایا توسط کشورها امضاء یا تصویب شده را نشان می‌دهند. با توجه به تحولات گسترده و پیچیده تر شدن بلایا لازم است اسنادی که در این زمینه چه از گذشته و چه در زمان کنونی مورد توجه قرار می‌گیرند را با دید گسترده‌ای بدان‌ها نگریم. لذا در این نوشتار با در نظر گرفتن اسنادی که در گذشته به این موضوع اشاره داشتند، به واکاوی وضعیت موجود نیز پرداخته خواهد شد.

اولین مورد که همکاری بین المللی را در زمینه های مختلف از مهم‌ترین اهداف خود بیان نمود، منشور ملل متحد بود که در سال ۱۹۴۵ در بند ۳ ماده ۱ برای حل مسائل بین المللی مختلف همکاری میان کشورها را به عنوان یک راهکار مطرح می‌نماید که هم موجب گسترده شده روابط دوستانه، صلح و همچنین ارتقای حقوق بشر و حقوق بشردوستانه خواهد شد. آنطور که از ادبیات منشور به دست می‌آید، ترسیم آینده ای است که در آن کشورها با هر نظامی و با هر حاکمیتی بتوانند با همکاری یکدیگر چالش‌ها و موانع پیش رو را از سر راه بردارند. هر چند در متن منشور اشاره ای به بلایا نشده است اما اگر بخواهیم موارد ذکر شده در بند ۳ را تمثیلی بدانیم در این صورت بلایا هم جزء مباحثی است که کشورها باید در رابطه با آن همکاری

⁹ . Mr. Eduardo Valencia-Ospina

¹⁰ . Special Rapporteur

¹¹ . See also General Assembly resolution 46/182 of 19 December 1991, annex, guiding principles, and para. 5.

داشته باشند. اگر چه که، بلایا اگر به گونه ای باشد که همه کشورها را درگیر کند ناخودآگاه بر مسائل اقتصادی، اجتماعی و حقوق بشر تأثیر خواهد داشت که در چنین حالتی برای رفع آن، جامعه جهانی باید چاره‌ای بیندیشد.

اعلامیه اصول حقوق بین الملل حاکم بر روابط دوستانه و همکاری میان دولت‌ها مصوب ۱۹۷۰ که توسط مجمع عمومی سازمان ملل متحد با اتفاق آراء به تصویب رسید بر مجموعه‌ای از اصول از جمله اصل همکاری تأکید می‌کند. در کنار تحولاتی که در دهه ۶۰ و ۷۰ میلادی از جمله رهایی کشورهای مستعمره از استعمار و رسیدن به استقلال در حال شکل گرفتن بود. احساس نیاز برای توسعه مترقیانه روابط میان کشورها در حال گسترش بود. لذا کشورهای در حال توسعه که در زمان تصویب منشور ملل متحد به هر دلیلی حضور نداشتند در تصویب این قطعنامه که معروف است به اعلامیه روابط دوستانه نقش پررنگی داشتند. به همین دلیل علیرغم این که این اعلامیه هم مانند اعلامیه‌های دیگری که مجمع صادر میکند جنبه الزام آوری برای کشورها نداشته اما به یکی از مهم‌ترین اسنادی تبدیل شد که ضرورت همکاری میان کشورها را با توجه به اتفاقات اخیری که در عرصه بین المللی در حال رخ دادن بود را بیش از پیش نمایان میکرد. و توجه بسیاری از کشورها را به خود جلب کرده است. علاوه بر این، موضع این اعلامیه نسبت به زمان تصویب منشور ملل متحد کمی تغییر یافته بود. بدین عبارت که، تفکر همزیستی مسالمت آمیز تبدیل به همکاری و همگرایی شد. یعنی کشورها روابط خود را به گونه‌ای تنظیم نمایند که بتوانند معضلات متعدد را با همکاری با یکدیگر حل نمایند. چند جانبه گرایی که باعث میشود تا نهادهای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در راستای تحقق چنین ارزشی شکل بگیرد.

در زمینه محیط زیست و اصل همکاری می‌توان به اسناد متعددی اشاره کرد که تا حد زیادی بر توسعه و گسترش حقوق بین الملل محیط زیست از طریق همکاری‌های جهانی و منطقه‌ای تأثیر داشته اند. به گونه‌ای که هر چند بیشتر اسنادی که در زمینه محیط زیست وجود دارند الزام آور نیستند و جزء حقوق نرم محسوب می‌شوند اما مسائل زیست محیطی آنقدر با همکاری کشورها عجین شده است که جنبه غیر الزامی آن زیاد مورد اهمیت واقع نشده است. لذا لازم است تعدادی از این اسناد را مورد بررسی قرار داد.

اعلامیه‌هایی نظیر، اعلامیه ریو و استکهلم در زمینه محیط زیست در اصول خود، اصل همکاری را مورد تأکید قرار داده اند. به عنوان مثال؛ اصل ۲۴ اعلامیه استکهلم ۱۹۷۲^{۱۲} برای حفاظت از محیط زیست کشورها را وادار به همکاری کرده است و برای رسیدن به چنین هدفی، هر نوع همکاری اعم از، همکاری به صورت دوجانبه، چند جانبه را که در جهت کنترل، جلوگیری، کاهش و یا از بین بردن آثار زیانبار زیست محیطی باشد را مجاز شمرده است^{۱۳}. در همین راستا، اعلامیه ریو مصوب ۱۹۹۲^{۱۴} با شرکت بیش از ۱۵۰ تن از رؤسا و نمایندگان کشورهای جهان در شهر ریودوژانیرو نیز، در مورد مسائل محیط زیست و همچنین توسعه در اصل پنجم خود، به اصل همکاری اشاره می‌کند و همه کشورها را ملزم می‌دارد که برای رفع محرومیت‌ها

12. Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment (Stockholm declaration),1972.

۱۳ . اصل ۲۴ اعلامیه استکهلم ۱۹۷۲ چنین اشعار می‌دارد که: " تمامی کشورها اعم از کوچک و بزرگ باید موضوعات بین المللی راجع به حفاظت و بهبود محیط زیست را، با روحیه همکاری و بر پایه مساوات، رسیدگی کنند. همکاری از طریق قراردادهای دوجانبه، چندجانبه یا دیگر طرق مقتضی در جهت کنترل، جلوگیری، کاهش و یا از بین بردن مؤثر اثرات زیانبار زیست محیطی ناشی از فعالیت های انجام شده در همه زمینه ها، با صرف توجه کافی نسبت به حق حاکمیت و منافع همه دولت‌ها ضروری است".

14 . United Nations Conference on Environment and Development (UNCED), (Rio Declaration),1992.

و رفع احتیاجات انسانی اقدامات لازم را اتخاذ نمایند^{۱۵}. بیانیه اجلاس جهانی توسعه پایدار معروف به بیانیه ژوهانسبورگ مصوب ۲۰۰۲^{۱۶} نیز به این موضوع تأکید دارد که: " ما متعهد به همکاری با یکدیگر هستیم تا با اتحادی برخاسته از تصمیمی مشترک برای نجات سیاره خود، توسعه انسانی را ارتقا بخشیده و به صلح و سعادت جهانی دست یابیم."

اعلامیه حق بر توسعه به دنبال اقدامات بین المللی که از جانب کشورهای در حال توسعه برای اجرای کامل حقوق بشر انجام می‌شد، در سال ۱۹۸۶ توسط مجمع عمومی به تصویب رسید^{۱۷}. در ماده ۱ این اعلامیه^{۱۸}، می‌توان رویکرد کلی مبنی بر تعهد به همکاری در زمینه توسعه انسانی، اقتصادی، پیشرفت‌های اجتماعی، جلوگیری از تبعیض و همچنین رعایت حقوق بشر و آزادی‌های اساسی را یافت. لذا اعتقاد به وجود چنین حقی برای انسان باعث می‌شود که برای دولت‌های متبوع آن‌ها نیز حق توسعه قائل شد. و این توسعه و پیشرفت صرفاً از طریق همکاری اجباری است که ایجاد می‌گردد (والفرم، ۲۰۱۰: ۷-۸). کسانی که چنین استدلالی را قبول دارند به ماده ۲ میثاق بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۹۶۶) و همچنین به نظر عمومی شماره ۳ کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استناد میکنند. چون به نظر کمیته، همکاری بین المللی به عنوان تعهد همه کشورها و به نوعی الزام محسوب می‌گردد. البته برخی دیگر از حقوقدانان نظر دیگری دارند، بدین عبارت که؛ برای توجیه تعهد قانونی برای همکاری از برخی اصول برجسته حقوق بین الملل استفاده میکنند. لذا یکی از این اصولی که مورد اشاره آنها قرار گرفته، اصل حاکمیت است که معتقدند، الزام به همکاری از این اصل نشأت گرفته است. آنها اینگونه استدلال می‌کنند که، کمبود توسعه کشورهای در حال توسعه به دلیل فقدان بخشی از حاکمیت است که برای رفع چنین معضلی خواستار همکاری با کشورهای صنعتی هستند. بنابراین با توجه به این رویکرد، تصور همکاری بین المللی برای توسعه به عنوان ابزاری برای تأمین صلح قانع کننده است.

اعلامیه همبستگی در سال ۲۰۰۵ توسط قطعنامه ۲۰۹/۶۰ مجمع عمومی به تصویب رسید^{۱۹}. این اعلامیه با عنوان اجرای دهه اول ملل متحد برای از بین بردن فقر، ضمن این که همبستگی را یک ارزش بنیادین و جهانی برای روابط بین المللی در قرن بیست و یکم تلقی می‌کند، بیستم دسامبر هر سال را نیز روز جهانی همبستگی در نظر گرفته است^{۲۰}. البته این روز در نشست توسعه هزاره در سال ۲۰۰۰ نیز به رسمیت شناخته شده است. به همین مناسبت علاوه بر یادآوری به کشورها برای احترام به توافق نامه‌های بین المللی شان و بالا رفتن آگاهی‌شان نسبت به همبستگی، تلاش می‌کنند برای دستیابی به اهداف توسعه هزاره تجدید پیمان کنند. برای تحقق این اهداف که بیشتر برای از بین بردن فقر است، همکاری میان تمام عواملی که می‌توانند موجبات همبستگی را فراهم نمایند؛ لازم است (میر محمدی و صادقی، ۱۳۹۴: ۱۱۲). چرا که، در سطح جهانی مشکلات و

^{۱۵} اصل پنجم اعلامیه ریو ۱۹۹۲ چنین بیان می‌نماید که: " همه کشورها و تمام انسانها باید با استفاده از قابلیت‌ها و امکانات در جهت توسعه مداوم تلاش کنند و وظیفه دارند در همیاری و همکاری با یکدیگر نسبت به رفع محرومیت‌ها اقدام نمایند تا از فاصله طبقاتی کاسته شود و احتیاجات بیشتر انسانها بهتر رفع گردد.

^{۱۶} Earth Charter presented for consideration at 2002 General Assembly, World Summit on Sustainable Development (WSSD), (Johannesburg, South Africa).

[www.earthcharterinaction.org/.../2002%2011%20WSSD%20Report....](http://www.earthcharterinaction.org/.../2002%2011%20WSSD%20Report...)

^{۱۷} Declaration on the Right to Development, Adopted by General Assembly Resolution 41/128 of 4 dec. 1986.

^{۱۸} . حق بر توسعه یک حق مسلم بشری است که به موجب آن هر فرد انسانی و همه مردم حق دارند در توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی مشارکت داشته باشند و بهره ببرند، که در آن تمام حقوق بشر و آزادی‌های اساسی می‌توانند کاملاً تحقق یابند.

^{۱۹} A/RES/60/209, 17 March 2006, Implementation of the first United Nations Decade for the Eradication of Poverty (1997-2006).

^{۲۰} . www.mb.com.ph/articles/293786/international-human-solidarity-day-december-20-2010.

مسائلی از جمله فجایع طبیعی یا ساخت دست بشر، عدم امنیت غذایی یا دسترسی به آب سالم و تغییرات آب و هوایی وجود دارد که یک کشور قادر به حل آنها نیست. بنابراین، حق همبستگی وظیفه اضافی را به کشورها تحمیل نمی‌کند بلکه آنها را ملزم می‌کند که زمینه را برای تحقق همه حقوق بشر فراهم کنند. همچنین این اعلامیه به منظور ارتقای ثبات و پیشرفت اقتصادی بین المللی، رفاه عمومی ملت‌ها و همکاری بدون تبعیض کشورها را ملزم به همکاری با یکدیگر می‌کند. به همین سبب، کارشناس مستقل سابق حقوق بشر و همبستگی بین المللی، اوکافور، اطمینان دارد که حق همبستگی بین المللی در عمل و نظرات کشور وجود دارد، همین موضوع باعث شده است که کشورهای عضو سازمان ملل اخیراً همه گیری کرونا و ویروس را یک بلیه بین المللی تشخیص دهند، که نیاز به واکنش جهانی مبتنی بر وحدت، همبستگی و همکاری چند جانبه دارد. گرچه برخی دیگر از حقوقدانان مانند: ویرجینیا دندان، معتقدند هنوز آنگونه که باید؛ به همبستگی توجه لازم نشده است (Askary & Fallah, 2020: 6).

کمیسون حقوق بشر ضمن شناسایی حقوق نسل سوم یا همان حقوق همبستگی، برای آنکه نسبت به همکاری بین المللی توجه بیشتری شود، در سال ۲۰۰۵ گزارشگر ویژه‌ای به نام «رودی محمد رزقی» را از اندونزی به عنوان نخستین گزارشگر انتخاب کرد. وی وظیفه داشت در مورد موضوع حقوق بشر و همبستگی بین المللی به مدت ۳ سال گزارش‌هایی را در ارتباط با چالش‌هایی که در این زمینه وجد دارد به بحث و بررسی بپردازد. که تا ۲۰۱۱ به فعالیت خود ادامه داد. وی در گزارش ۲۰۱۰ خود به بررسی ابعاد همبستگی بین المللی می‌پردازد و در پرسشنامه خود که برای کشورهای عضو ملل متحد ارسال می‌کند تعدادی از مصادیق حقوق نسل سوم را برمی‌شمارد که در آن به حق دریافت کمک‌های بشردوستانه در زمان بلایا نیز اشاره دارد (HRC, 2010:20).

در اینجا می‌توان به تعدادی از اسناد منطقه‌ای هم که نوعی تعهد به همکاری را نشان می‌دهند، اشاره کرد. منشور اتحادیه کشورهای عربی (امضا شده در ۲۲ مارس ۱۹۴۵، به اجرا در آمد ۱۰ مه ۱۹۴۵)، منشور سازمان دولتهای آمریکا (امضاء ۳۰ آوریل ۱۹۴۸، لازم الاجرا شد ۱۳ دسامبر ۱۹۵۱، بیانیه نهایی کنفرانس آسیایی-آفریقایی کشورهای غیرمتعهد (۲۴ آوریل ۱۹۵۵)، اجلاس سران کشورهای غیرمتعهد در بلگراد (۱۹۶۱) و قاهره (۱۹۶۴)، قانون نهایی کنفرانس تجارت و توسعه سازمان ملل (UNCTAD)، و اعلامیه‌های مجمع عمومی سازمان ملل ('UNGA') مانند بیانیه تأسیس یک نظم جدید اقتصادی بین المللی (NIEO) و برنامه اقدام در مورد ایجاد یک نظم اقتصادی جدید بین المللی. سرانجام به منشور حقوق و وظایف اقتصادی کشورها ارجاع داده می‌شود، مواد ۹ و ۱۷ که یک تعهد کلی برای همکاری را پیش بینی می‌کنند (والفرم، ۲۰۱۰: ۳-۱۷، پاراگراف ۷-۲۵).

۲-۳. اسناد خاص بین المللی در زمینه تعهد به همکاری

عمر بلایای طبیعی به اندازه تاریخ زندگی اجتماعی بشر و طبیعت است. انسان از آغاز حیات با این بلایا درگیر بوده است. بلایایی مانند زلزله، سونامی، سیل، آتشفشان، طوفان، خشکسالی و بیماری‌های مسری‌ای که منشأ آنها طبیعی یا غیر طبیعی بوده است. فجایعی که اساساً حقوق بنیادین انسان‌ها را نشانه می‌گیرد و موجب به خطر افتادن سلامت و حیاتشان خواهد شد. در همین راستا می‌توان گفت در مواردی که مدیریت این بحران‌ها از توان یک کشور به تنهایی خارج باشد بایستی همه‌ی کشورها

در حد توان کشور گرفتار بحران را کمک کنند. در اینجا لازم است به برخی از این بلاها به طور اختصار اشاره نمود. سپس واکنش جامعه جهانی در این رابطه را، مورد بحث و واکاوی قرار داد (معینیان و دیگران، ۱۳۹۸: ۴۵۷).

سونامی اقیانوس هند در دسامبر ۲۰۰۴ رخ داد و موجب مرگ شمار زیادی از انسان‌ها شد. این زمین لرزه سومین زلزله قدرتمند ثبت شده در تاریخ و طولانی ترین زمین لرزه نام گرفت که؛ ویرانی‌های گسترده‌ای را به جا گذاشت که منجر به تلاش جامعه جهانی برای امداد رسانی گردید. گرچه در نظر گرفتن یک رژیم هماهنگ و منسجم برای پیشگیری از بلایای طبیعی مانند زمین لرزه، سونامی، سیل و ... به سختی صورت می‌گیرد. اما کشورها در بهترین حالت می‌توانند سیستم‌هایی را برپا کنند که از پیش درباره رویدادهای این چینی که تبدیل به فجایع حادثه باری خواهند شد، هشدار دهند و آنها را در این رابطه آماده سازند. این امر نیاز به اقدام چند جانبه از سوی کشورها خواهد داشت. یکی از همین اقدامات چند جانبه، از اواسط دهه ۱۹۶۰ در منطقه اقیانوس آرام شکل گرفت. «نظام چند ملیتی هشدار دهنده سونامی» بعد از سونامی ویرانگر اقیانوس آرام فعال شد. تلاش چند جانبه‌ای که از راه کمیسیون بین الدولی اقیانوس شناسی^{۲۱} یونسکو عمل می‌کند.

بعد از تجربه ویرانی‌ای که سونامی ۲۰۰۴ به جا گذاشت، برپا کردن یک سیستم هشدار دهنده و آمادگی در برابر سونامی در منطقه اقیانوس هند در اولویت دیپلماتیک قرار گرفت. با وجود خلئی که همچنان در این زمینه وجود دارد می‌توان به موارد دیگری برای آسان کردن کمک رسانی تمسک جست. مثلاً کنوانسیون تأسیس یک اتحادیه بین المللی امداد در سال ۱۹۲۷. در مقدمه این کنوانسیون ذکر شده که دولت‌های هم پیمان تمایل خود را "به کمک رسانی به یکدیگر به هنگام بروز حوادث، افزایش امداد بین المللی از راه تشریک مساعی منظم برای کاربرد منابع در دسترس، و گسترش بیشتر حقوق بین الملل در این زمینه، اعلام می‌دارند"^{۲۲}. البته این اتحادیه هرگز نتوانست وعده‌هایش را تحقق بخشد و همراه نظام جامعه ملل از میان رفت. فدراسیون بین المللی صلیب سرخ و هلال احمر در سال ۲۰۰۰ پروژه‌ای را تحت عنوان «حقوق بین الملل در زمینه واکنش به حوادث» آغاز کرد. در این طرح به گردآوری و تجزیه و تحلیل اسناد حقوقی بین المللی موجود مربوط به کمک رسانی به هنگام بروز حوادث پرداخته شده است^{۲۳}.

کمک‌های متقابل در بلایای طبیعی در اعلامیه ۱۹۷۶ آسه آن نیز مورد توجه قرار داده شده است که در این مورد اشعار می‌دارد «کشورهای عضو باید، در چارچوب توانایی‌ها، در بهبود راه‌های ارتباطی بین خود در مورد اعلام خطر بلاها، تبادل متخصص و کارآموز، تبادل اطلاعات و اسناد، اعطای منابع پزشکی، خدمات و کمک‌های امدادی همکاری نمایند»^{۲۴}.

اعلامیه هیوگو ۲۰۰۵ نیز می‌توان یافت که بیان می‌دارد: ما مصمم هستیم که تلفات انسانی و سایر دارایی‌های اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی را در سرتاسر جهان با توجه به اهمیت همکاری بین المللی، همبستگی و مشارکت و همچنین حکمرانی خوب در همه سطوح کاهش دهیم^{۲۵}.

²¹ . Intergovernmental oceanographic commission.

²² . convention on establishing an International Relief Union 1927.

²³ . International Federation of Red Cross and Red Crescent societies, International Disaster Response laws, principles, and practice: reflections, prospects and challenges (2003).

²⁴ ASEAN Documents Series 1976.

²⁵ . A/CONF.206/6 and Corr.1, chap. I, resolution 1, fifth preambular paragraph.

درمورد بیماری‌ها، مانند ویروس ایدز، ابولا، سارس، کرونا و ... که ممکن است منشأ آنها طبیعی یا ساخت دست بشر باشد مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد. بدین منظور که، هر کدام از آنها در هر زمان و با توجه به میزان شدت و میزان درگیری کشورها، درجه همبستگی و همکاری کشورها نیز تا چه میزان بالا رفته و مورد اهمیت قرار گرفته است. اسناد بین‌المللی و حقوق بشری در این زمینه وجود دارد که نشان می‌دهد این نوع از بیماری‌ها، از منظر جامعه جهانی به عنوان یک همه‌گیری تلقی می‌گردد. همچنین در قالب بلیه یا فاجعه جهانی که منجر به همکاری و همبستگی جهانی شده است، توصیف می‌گردد. در اینجا سعی محقق بر آن است که، با اسنادی که وجود دارد تعهد کشورها به همکاری را نشان دهد.

۱-۲-۳. وضعیت همه‌گیری ایدز در جهان:

ویروس اچ‌آی‌وی ایدز هیچگونه مرز و محدودیتی نمیشناسد و در سراسر جهان اعم از کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته به طور فزاینده‌ای در حال گسترش است. نبود درمان قطعی جهت مهار کردن این ویروس ناشناخته، ارائه خدمات بهداشتی و درمانی را با محدودیت و چالش‌هایی مواجه ساخته است. در کشورهای توسعه یافته با وجود سرمایه‌گذاری مناسب برای ایجاد آگاهی، فرصت کافی و منابع مالی لازم جهت کنترل بیماری و اقدامات مراقبتی؛ همچنان عمده‌ترین راه‌ها انتقال این ویروس تماس جنسی و تزریق مواد مخدر گزارش شده است.

این در حالی است که، در کشورهای در حال توسعه علاوه بر فقدان امکانات لازم برای پیشگیری از این بیماری، به لحاظ اینکه دچار کمبود منابع مالی هم هستند، این ویروس به یک چالش عظیم به خصوص در مسیر توسعه و پیشرفت آنان قرار گرفته و مبارزه علیه آن را با مشکل مواجه می‌سازد (پورکاظمی، ۱۳۸۶: ۱۴-۱۹).

همین امر موجب شد قطعنامه‌هایی در این زمینه صادر شود که بیش از پیش به همکاری کشورها برای پیشگیری از این بیماری تأکید دارد. به چند مورد از آنها اشاره می‌گردد.

با توجه به این که بیماری ایدز به عنوان یک بیماری مسری و همه‌گیر در جهان شناخته می‌شود، همکاری‌های میان‌شورای امنیت، مجمع عمومی و سازمان بهداشت جهانی، منجر به صدور قطعنامه‌هایی در این زمینه گردید. چرا که، شورای امنیت شیوع بیماری‌های مسری مانند ایدز، ابولا و همچنین درگیری جهان با ویروس جدید، یعنی کووید ۱۹ را مستقیماً بر صلح و امنیت بین‌المللی تأثیر گذار می‌داند. لذا کلیه موارد دلیل بر آن شد که، مقوله بهداشت و سلامت همگانی در دستور کار شورای امنیت قرار گیرد و قطعنامه‌هایی را مبنی بر سلامت همگانی به تصویب برساند. هدف اینگونه از اسناد صرفاً پرداختن به یک موضوع خاص یا مخاطب خاص نیست، بلکه حل و فصل موضوعی که در حال گسترش باشد و شیوع آن، فاجعه‌ای علیه صلح و امنیت باشد، از اهداف کلی شورای امنیت محسوب می‌گردد (رودباری، ۱۳۹۹: ۵-۷).

قطعنامه ۱۳۰۸ در ۱۷ ژولای ۲۰۰۰ تحت عنوان، "ایدز و عملیات بین‌المللی حفظ صلح و امنیت بین‌المللی" به تصویب رسید. اولین اقدام شورای امنیت در خصوص سلامت همگانی در راستای حفظ امنیت بین‌المللی است. شورا در خصوص پیشگیری از شیوع بیماری ایدز دستور العمل‌هایی مانند: درمان، مراقبت و حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر به ویژه زنان و کودکان در شرایط جنگ و پس از جنگ را مورد تأکید قرار می‌دهد (S/RES/1308 (2000)).

قطعنامه ۱۹۸۳ نیز توسط شورای امنیت در ۷ ژوئن ۲۰۱۱ در همین زمینه صادر شد. در این قطعنامه هم شورا و ویروس ایدز را یک نوع اپیدمی معرفی می‌کند. که بیش از ۶۰ میلیون انسان به آن مبتلا هستند، بیش از ۲۰ میلیون نفر فوت کردند و همچنین بیش از ۱۶ میلیون کودک درگیر این ویروس هستند. ضمن یادآوری خطر این ویروس برای صلح و امنیت بین‌المللی، در پاراگراف ۱۰ این قطعنامه، شورا از کشورهای عضو می‌خواهد که به همکاری مستمر میان خود برای توسعه و محقق نمودن پیشگیری از ویروس ایدز را ادامه دهند و نهادهای ملی را تشویق به درمان، مراقبت و پشتیبانی میکنند (S/RES/1983 2011).

۲-۳. وضعیت بیماری ابولا در اسناد بین‌المللی

قطعنامه ۲۱۷۷ مصوب ۱۸ سپتامبر ۲۰۱۴، دومین اقدام شورای امنیت در پاسخ به بحران بیماری ابولا بود. شورا مجدداً با بیان این که مسئولیت اصلی برای حفظ صلح و امنیت بین‌المللی را دارد، شیوع بیماری ابولا را در آفریقای جنوبی بالاخص در کشورهای لیبریا، گینه، سیرالئون همچنین نیجریه را نگران‌کننده توصیف می‌کند. علاوه بر این، بیماری ابولا نه تنها تهدیدی علیه صلح و امنیت بین‌المللی بلکه موجب تضعیف ثبات کشورهای متأثر از بیماری دانست. همین امر موجب بروز تنش‌های اجتماعی، ناآرامی‌های مدنی و سیاسی خواهد شد (S/RES/2177 (2014).

کلیه اسناد بین‌المللی و حقوق بشری موجب شد تا کمیسیون حقوق بین‌الملل حمایت از اشخاص در زمان وقوع بلایا را در دستور کار خود قرار دهد تا به همین سبب پیش‌نویسی در سال ۲۰۱۶ همانگونه که در مطالب پیشین نیز ذکر شد، مورد تصویب قرار گیرد. با پیش‌نویس مطرح شده کمیسیون تمرکز اصلی خود را نه تنها بر پاسخ و کاهش خطر ناشی از بلایا گذاشته است بلکه به موارد دیگر از جمله حقوق و نیازهای اساسی افراد که در مطالب فوق نیز ذکر شد اشاره دارد. همچنین از مسائل مهم دیگری که در پیش‌نویس به آن تصریح شده است، ارزش بنیادین انسجام در روابط بین‌المللی و اهمیت تقویت همکاری بین‌المللی در ارتباط با تمامی مراحل بلایا است. بنابراین، در موارد مختلفی از این پیش‌نویس به تعهد همکاری کشورهای اشاره می‌نماید، بالاخص در ماده ۷ و ۸ از این پیش‌نویس تعهد به همکاری را به نوعی تعهد حقوقی تلقی می‌کند. تعهد حقوقی‌ای که اهمیت آن در فعالیت‌های کمک‌رسانی امدادی و کاهش خطر بلایا به صورت بنیادین مشخص خواهد شد. ماده ۸ که به نوعی انعکاس تعهد عمومی کشورها برای همکاری است، تکلیف به همکاری را جزء لاینفک حمایت از اشخاص در زمان وقوع بلایا میدانند. اصل همکاری در کنار تکلیف مقامات دولت برای مراقبت از اشخاص متأثر از بلایای طبیعی نقش مؤثر و تکمیل‌کننده‌ای دارد.

۳-۲-۳. وضعیت همه‌گیری کووید-۱۹

یکی از مواردی که مصداق بارز مواد پیش‌نویس حمایت از اشخاص در زمان بلایا است، و می‌توان آن را در زمره بلایا قرار داد، بیماری مسری است که نزدیک به دو سال است که جان انسان‌ها و حیوانات را به خطر انداخته است. شیوع و ویروس کرونا که اثر فرا سرزمینی پیدا کرده است بیش از هر زمان دیگری درجه همبستگی و همکاری میان کشورها را بالا برد. منشأ این ویروس هر چه بود، سبب گردید اصطلاح همبستگی و همکاری در تاریخ سازمان ملل به عنوان کلید واژه قرار گیرد.

قطعنامه معروف مجمع عمومی در رابطه با همه‌گیری کرونا و ویروس در سال ۲۰۱۹ نشان از جدی و خطرناک بودن این بیماری است (A/res/74/270). همچنین مجمع عمومی تشخیص داد که این همه‌گیری، واکنش جهانی را مبلد که نیاز به وحدت،

همبستگی میان کشورها و تجدید همکاری چند جانبه دارد. شورای امنیت نیز با اشاره به قطعنامه مجمع عمومی، به همکاری و همبستگی بیشتر ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی برای مبارزه با این همه‌گیری تأکید کرده است (S/res/2532). قطعنامه ۲۵۳۲ که اولین اقدام شورای امنیت در زمینه مبارزه با کرونا است، به مسأله به خطر افتادن صلح و امنیت بین‌المللی در صورت ادامه دار شدن این وضعیت می‌پردازد. البته در این مورد اقدامات لازم براساس فصل هفتم منشور هم اتخاذ نگردیده است.

دومین اقدام شورای امنیت، صدور قطعنامه ۲۵۶۵ در ۲۶ فوریه ۲۰۲۱ بود (S/RES/2565 (2021)). این قطعنامه که مبتنی بر تعهد کشورها به همکاری است؛ به ابتکار کشور انگلستان که همزمان ریاست ماهانه شورا را عهده دارد به رأی گذاشته شد. شورا در این سند خاطر نشان می‌کند که، مخاصمات مسلحانه همه‌گیری را تشدید می‌کند. بنابراین از کشورهای درگیر مخاصمه مسلحانه تقاضای آتش بس و اجازه ارسال واکسن دارد. نهایتاً با حمایت ۱۱۲ کشور و موافقت ۱۵ عضو شورای امنیت با این سند، اتخاذ اقدامات هماهنگ، فراگیر، جامع و جهانی برای مبارزه با این بلیه مجدداً مورد توجه قرار گرفت. حمایت کشورها موجب گردید، اهمیت این قطعنامه در میان قطعنامه‌هایی که در مورد بیماری‌های اپیدمیک صادر می‌شوند، در رده دوم قرار گیرد. قبل از آن، و در رتبه اول؛ قطعنامه ۲۱۷۷ راجع به ابولا است که ۱۳۴ کشور از آن حمایت کردند.

گروه جی ۲۰ به همکاری برای گسترش قدرتمند منسجم، هماهنگ و سریع در حمایت از جوامع در معرض خطر سلامت، اقتصاد و شوک‌های اجتماعی شد متعهد گردیده بود که یکی از این موارد همان کرونا است.

۴. آموزه‌های اسلام نسبت به تعهد به همکاری در زمان بلایا

تعهد به همکاری نه تنها در اسناد بین‌المللی، بلکه در متون اسلامی نیز مورد تأکید واقع شده است. به همین دلیل تا اینجا سعی شد که اسناد بین‌المللی در این زمینه را مورد بررسی قرار داد. تا جایگاه تعهد به همکاری را نه تنها در این رابطه، بلکه در اسلام نیز به طور دقیق مورد تبیین قرار گیرد. به همین خاطر لازم است تا پیش از پرداختن به اصل همکاری در زمان وقوع بلایا، مفهوم تعهد به همکاری مورد واکاوی قرار گیرد. همچنان که نصوص روایی و سیره‌ی عملی پیامبر اکرم و امامان معصوم نیز به وفور حکایت از اهتمام ایشان در زمینه یاری رساندن به انسان‌های تحت ستم و در معرض خطر دارد. به عنوان مثال، در حدیث نبوی معروفی آمده است که: «من سمع رجلاً ینادی یا للمسلمین فلم یجبه فلیس بمسلم» (کلینی، ۱۴۱۸ ق، ج ۲: ۱۶۴)، یعنی «هر کس ندای یاری طلبی انسانی را بشنود و او را اجابت نکند مسلمان نیست». این سخن از رساترین سخنانی است که در کمک و یاری رساندن به انسانها گفته است. حتی این مسأله را تا این حد مهم می‌داند که اگر در مواقع سخت انسانها بهم یاری نرسانند جزء مسلمانان نخواهند بود. وادار کردن دولت‌ها و گروه‌های غیردولتی متخلف به پایبندی به قوانین انسان دوستانه، مصداق بارز یاری رساندن به انسان‌های در معرض خطر و ستم می‌باشد که گرفتار مصائب متعددی شدند (فضائلی، ۱۳۹۸: ۹۰۸).

به دلایل متعدد و مختلفی می‌توان ادعا کرد که، تعهد به همکاری در آموزه‌های اسلامی به عنوان یک تعهد نه صرفاً اخلاقی بلکه بالاتر از آن به صورت فقهی-حقوقی پذیرفته شده است. دلایل مختلفی در رابطه با این موضوع وجود دارد.

قرآن کریم همچنین در آیه ۲ سوره مائده^{۲۶}، به اصل تعاون در نیکی و تقوا فرمان داده است. آنچه در این آیه شریفه آمده، یک اصل کلی اسلامی که همه امور اجتماعی را در برمی گیرد شامل می شود. براساس این اصل، مسلمانان موظفاند در کارهای نیک همکاری کنند. امر به تعاون در فرمان الهی شامل «بر» و «تقوا» است. که یکی دلالت بر تکلیف ایجابی دارد و دیگری بر تکلیف سلبی. تعاون و همکاری در کارهای نیک وظیفه‌ای ایجابی است و تعاون و کمک در جلوگیری از بدی‌ها و کارهای خلاف تکلیفی سلبی است. بر این اساس، حکومت و جامعه اسلامی در صحنه بین المللی، باید از مظلوم و کارهای خیر حمایت کند و بدی‌ها را محکوم و با آن مقابله کند. همچنین از نظر اسلام، به جای حمایت از قوم و قبیله، منطقه، نژاد و زبان و مانند آن، باید از حق حمایت کرد. امام صادق (ع) نیز فرمودند: هر کس برای یاری دیگران گام بردارد، پاداش مجاهد و رزمنده را دارد و نیز فرمودند تا زمانی که انسان در فکر یاری رساندن به مردم است، خدا او را یاری می‌کند (حر عاملی، بی تا، ج ۸: ۵۸۶ و ۶۰۲).

بنابراین، به حکم آیه‌ی شریفه‌ی سوره مائده و اصل تعاون، از نگاه اسلام تعهد به تضمین رعایت قوانین انسان دوستانه امری مسلم و ضروری است. به تعبیری ممکن است کشوری قدرت و توانایی نجات انسان‌هایی که گرفتار بلایا شدند را داشته باشد اما اگر کمک نکند و در واقع همکاری لازم را برای یاری رساندن به آن‌ها انجام ندهد، به آنها ظلم کرده است. پس قاعده تعاون در اسلام را می‌توان یکی دیگر از مبانی تعهد به تضمین قواعد حقوق بشردوستانه به شمار آورد (فضائلی، ۱۳۹۸: ۹۱۰). با وحدت ملاکی که از این اصل نیز می‌توان گرفت، میتوان گفت همکاری در زمان بلایا مصداق بارز «بر» و به عبارتی کار خوب است و این مسأله نشاندهنده تقوا نیز می‌باشد. از این آیه به دست می‌آید که اگر در چنین شرایطی اقدامی انجام نگیرد و اهمیاتی به حل مشکل نباشد خود نوعی بی‌تقوایی است. فرار کردن و شانه خالی کردن از این مسئولیت نوعی بی‌تقوایی است.

از موارد دیگری که می‌توان از قرآن در این موضوع استفاده کرد و به آن استناد کرد، سوره والعصر می‌باشد^{۲۷}، که همکاری هم مصداق عمل صالح، هم مصداق حق است و همچنین این که چون ممکن است افراد در انجام چنین اعمالی سست و بی‌انگیزه بشوند، قرآن کریم توصیه به شکیبایی و صبر دارد. بدین معنا که انگیزهای مثبت به یکدیگر بدهند برای این که بتوانند همکاری را ادامه دهند تا مشکل حل شود.

از طرف دیگر اصل یاری رسانی به انسان‌ها در آیه ۷۲ سوره انفال، مورد اشاره قرار گرفته است، که به تعبیر علامه طباطبایی (ره) بیانگر ولایت نصرت است: «...و ان استنصروکم فی الدین فعلیکم النصر...». این آیه دلالت بر این موضوع دارد که هر گاه گروهی از کسانی که ایمان آورده‌اند برای حفظ دینشان از شما یاری طلبیدند، یاری آنان بر شما واجب است. بنابراین، با صراحت این آیه، مسلمانان را ملزم کرده تا به یاری برادران دینی خود که مورد ظلم و ستم قرار گرفتند، بشتابند و به وظیفه دینی خود عمل کنند (وزیری و محمدی بلبلان آباد، ۱۳۹۴: ۴۱). بنابراین یاری رساندن به انسان‌هایی که در معرض خطر و بلایا قرار گرفتند که نیاز به کمک و همیاری دارند به حکم آیه شریفه لازم است.

یکی از بزرگترین سیره‌های اهل بیت، تعهد به همکاری بوده است چه در امور اقتصادی و در امور غیر اقتصادی و چه در حوادث طبیعی و غیر طبیعی، همیشه اهل بیت این مسیر را دنبال می‌کردند. شاید سکوت امیرالمؤمنین تعهدی به همکاری بوده است برای یک وضعیت بحرانی که برای اسلام به وجود آمد. و به نوعی تعهدی بود که برای خودشان ایجاد کردند. و اگر

^{۲۶} «تعاونوا علی البر و التقوی و لا تعاونوا علی الإثم و العدوان و اتقوا الله إن الله شدید العقاب».

^{۲۷} «والعصر إن الإنسان لئلی خسر إلا الذین آمنوا و عملوا الصالحات و تواصوا بالحق و تواصوا بالصبر».

همکاری نکنند امکان از میان رفتن حکومت نوپای اسلامی وجود داشت (صابری، ۱۳۹۴)^{۲۸}. همانطور که امام باقر (ع) فلسفه سکوت ایشان را نیز حفظ دین و مراعات حال مردم بیان می‌نمایند از ترس این که مبدا آنها از اسلام روی برگرداندند^{۲۹} (الکلبینی، ۲۹۵).

تعهد به همکاری را حتی می‌توان در یکی دیگر از نهادهای حیاتی نظام اسلامی، یعنی امر به معروف و نهی از منکر نیز مشاهده کرد. بیش از ۷۰ آیه قرآن کریم مستقیم و غیر مستقیم بر وجوب این امر تأکید داشته‌اند. چرا که امر به معروف و نهی از منکر نقش پررنگی در برپاداشتن حق و ابطال باطل و مبارزه با ظلم و اقامه عدل داشتند^{۳۰}. بدیهی است که رسالت دولت اسلامی چیزی جز هدایت انسان به نیکی‌ها و بازداشتن آنها از بدی‌ها نیست. سیره عملی پیامبر اسلام (ص) در انعقاد پیمان‌های همبستگی و حمایت متقابل مانند پیمان «بنی ضمیره» و «خزاعه» در این زمینه مورد استناد فقیهان بوده است (جاوید، ۱۳۹۲: ۶۲). این نهاد فقهی را علاوه بر قلمرو داخلی جامعه اسلامی می‌توان در عرصه بین‌المللی نیز به کشورهای غیر اسلامی هم بسط داد (وزیری و بلبان آباد، ۱۳۹۴: ۵۱). بدین گونه که در روابط میان اقوام، ملل و دولت‌ها وظیفه دعوت به نیکی‌ها و جلوگیری از بدی‌ها وجود دارد. این مسأله به جمعیت یا گروه خاصی از انسان‌ها اختصاص ندارد. به ویژه اگر در راستای رفع رنج و ظلم و ستم از انسان‌ها باشد. در این صورت دیگر اقدام برای رفع بحران، محدودیت سرزمینی، ملیت و مذهب نمی‌شناسد^{۳۱}. گرچه که در زمان و شرایط کنونی، انجام چنین اقداماتی تحت عنوان امر به معروف و نهی از منکر نیاز به رضایت، هماهنگی و توافق دولت مقابل دارد^{۳۲} اما این نکته را نباید از آن غفلت کرد که در حوزه حقوق بشردوستانه ایفای امر به معروف و نهی از منکر نه تنها مانعی ندارد بلکه آنطور که از ماده ۱ مشترک کنوانسیون‌های ژنو ۱۹۴۹ آمده است دولت‌ها را به تضمین رعایت مقررات بشردوستانه متعهد کرده است (فضائلی، ۱۳۹۹: ۹۱۲-۹۱۳). حتی در دعوی گامبیا علیه میانمار در دیوان بین‌المللی دادگستری به دلیل نقض کنوانسیون منع نسل‌زدایی توسط میانمار می‌توان این موضوع را ملاحظه نمود. این که چگونه یک کشور آفریقایی جنوبی با جمعیت کمی که دارد اما دغدغه نقض حقوق بشر را دارد و برای محکوم کردن میانمار به خاطر نقض تعهداتش به یک مرجع بین‌المللی مانند دیوان بین‌المللی دادگستری رجوع می‌نماید (ICJ, THE GAMBIA v. MYANMAR, 2019). اگر موضوع میانمار و جنایاتی که مسئولین آن علیه یک گروه قومی-مذهبی شدند مصداقی از نهی از منکر نیست پس چیست؟

همچنین تعهد به همکاری را می‌توان در قیام امام حسین نیز به دست آورد، آنگونه که علت قیام خود را اصلاح دین جدشان می‌دانند. چنانچه که، امام حسین فرمودند: «إِنِّي لَمْ أَخْرُجْ أَشِرًّا وَلَا بَطْرًا وَلَا مُفْسِدًا وَلَا ظَالِمًا، إِنَّمَا خَرَجْتُ لِطَلَبِ إِصْلَاحِ فِي أُمَّةٍ جَلَدِي، أُرِيدُ أَنْ أَمَرَ بِالْمَعْرُوفِ وَأَنْهَى عَنِ الْمُنْكَرِ وَأَسِيرُ بِسِيرَةِ جَلَدِي وَأَبِي»، یعنی من خارج نشدم تا بخواهم شر به پا کنم یا بخواهم ظلم یا فساد را بکنم بلکه خروج من خروج برای طلب اصلاح و انحراف در دین جدم است. که در واقع امت پیامبر

^{۲۸} همچنین رک به: تعامل امام علی علیه السلام با خلفا در جهت وحدت اسلامی، اسماعیل دانش، ۱۳۸۴.

^{۲۹} . لم يمنع أمير المؤمنين عليه السلام من أن يدعو إلى نفسه إلا نظرا للناس، و تخوفا عليهم أن يرتدوا عن الإسلام. فيعبدوا الأوثان و لا يشهدوا أن لا إله إلا الله و أن محمدا رسول الله صلى الله عليه و آله و سلم، و كان الأحب إليه أن يقرهم على ما صنعوا من أن يرتدوا عن جميع الإسلام... و لذلك كتم على عليه السلام أمره، و بايع مكرها حيث لم يجد أعوانا.

^{۳۰} . برای اطلاع از ادله وجوب امر به معروف و نهی از منکر رک به: نجفی، بی تا، ج ۲۱: ۳۶۵-۳۵۲.

^{۳۱} . «هر چند به مقتضای آیه ۷۵ سوره نساء وظیفه مسلمانان دفع تجاوز از مظلومان است، ولی در شرایط کنونی دنیا که بنا بر ضرورت‌های جهانی، اصولی از جمله عدم دخالت کشورها در امور یکدیگر مورد پذیرش همگان قرار گرفته است، از راه دخالت نظامی نمی‌توان اقدام نمود، زیرا چه بسا مستلزم عواقب سوء و از بین رفتن مصالح مهمتر دیگری گردد» (منتظری، ۱۳۸۸: ۶۷).

^{۳۲} . در این مورد آیه ۷۲ سوره انفال نیز قابل استناد است. بدین نحو که: «... و اگر از شما یاری طلبیدند بر شماست که یاریشان کنید مگر علیه قومی که میان شما و آنان پیمانی باشد و خداوند به آنچه انجام می‌دهید بیناست».

در مسیری قرار گرفتند که، باید یک همکاری را با یکدیگر انجام دهند و امام در انجام این تعهد کوتاهی نمی‌کند و حتی جان خودش را هم فدا می‌کند (www.hawzah.net).

در حدیثی از امام موسی کاظم (ع) نقل شده است: «مهر اعتبار اعمال شما برآوردن نیازهای برادرانتان و نیکوئی با آنهاست تا جائیکه قدرت دارید و اگر چنین نکنید، عملی از شما پذیرفته نخواهد شد. نسبت به برادران مهربانی کنید و با آنها مدارا نمایند تا به ما بپیوندند» (بحار الأنوار، ۱۳۸۶: ۳۷۹). در این حدیث نیز به خوبی می‌توان همکاری را مشاهده نمود.

احادیث، آیات قرآنی، سیره و روش سایر اهل بیت نیز گویای تعهد به همکاری در امور مختلفی است که ادامه دهنده دین جدشان یعنی رسول خدا است و بنابراین به مسأله ایفای تعهد و اجرای آن تأکید دارند. در نهایت در کلام فقهای بزرگ شیعه هم موضوع تعهد به همکاری و این که اگر شخصی به دیگری کمک نکند و در واقع نسبت به وضعیت دیگران بی‌اعتنا باشد، نوعی خروج از زیگ مسلمانان محسوب می‌گردد.

در مباحث حقوق مدنی و قراردادها، اصل همکاری را باید در تعهد ضمنی یا صریح قراردادی و همچنین اصل حسن نیت و اصول فقهی همچون، اوفوا بالعقود و لا ضرر می‌توان یافت. به ویژه در فرضی که تعهد ناشی از خواست و اراده آزاد باشد، ماده ۱۰ قانون مدنی از اجرای اینگونه تعهدات حمایت کرده است (خسروی، ۱۳۹۶: ۴).

مبنای تعهد به همکاری چه صریح باشد و چه ضمنی، حقوق ایران همسو با حقوق دیگر کشورهاست و مفهوم یکسان در همه نظام های حقوقی دارد. لذا در متون قانونی اصل همکاری با مفهوم اصل حسن نیت رابطه تنگاتنگی دارد. که البته در مفاد مواد ۲۲۵، ۲۲۴، ۲۲۱، ۲۲۰ قانون مدنی می‌توان وجود این اصل را به صورت تلویحی استنباط کرد (قاسمی و رفیعی، ۱۳۹۹: ۱۴۳).

همچنین به موجب آیه یکم سوره مبارکه مائده، «اوفوا بالعقود»، وفا و اجرای همه عقود مورد امر و دستور الهی قرار گرفته است. یا همانطور که در صحیفه ابن سینا «العقود هو العهود» آمده است، چون عهد حاصل از عقود به طور مطلق به کار رفته است، مشمول این آیه بوده و وفای به آن لازم است. در نهایت با توجه به این آیات شریفه، طرفین قرارداد ملزم‌اند به منظور وفا و اجرای مفاد قرارداد اقدامات لازم را انجام دهند و با یکدیگر همکاری داشته باشند (محقق داماد، ۱۳۸۳: ۳۷). یا مطابق با قاعده فقهی لا ضرر، در اسلام ضرر دیدن و ضرر رساندن پذیرفتنی نیست. پس از آنجا که ضرر دیدن و ضرر رساندن با توجه به مفاد متون دینی جایز نیست، در تعهدات نیز طرفین ملزم‌اند نهایت تلاش خود را برای انجام تعهدات فی مابین به کار ببندند تا طرفی از عدم انجام تعهدات متقابل متضرر نشود (قاسمی و رفیعی، ۱۳۹۹: ۱۴۴).

نتیجه گیری:

تاکنون جهان، با بلاهای متعددی خواه طبیعی، خواه ساخت دست بشر مواجه شده است. همانطور که در مطالب پیشین گفته شد، برای برخی از این بلاها راه حل‌هایی وجود دارد که می‌توان از وقوع آن جلوگیری کرد. اما کشورها در خصوص بلاهای طبیعی در بهترین حالت می‌توانند سیستمی را به کار گیرند که امکان بروز حوادث بالقوه را سریعاً به آنها اعلام کند تا بتوانند در مقابل آن، با راه اندازی سازمان‌ها و گروه های هشدار دهنده به طور چند جانبه با یکدیگر عمل کنند. با این وجود در مواردی که یک فاجعه از کنترل خارج می‌شود و تبدیل به یک بحران می‌گردد، در اینجا بایستی همه کشورها در حد توان کشور بحران زده را کمک کنند. در نتیجه، با تبیین و بررسی جایگاه تعهد به همکاری در اسناد بین المللی و متون اسلامی، می‌توان گفت که

تعهد و وظیفه همکاری یک تعهد عمومی است که با اصول حقوق بین الملل مانند اصل حسن نیت رابطه تنگاتنگی دارد و تأثیر مهمی در اجرای تعهدات بین المللی که ناشی از معاهده یا عرف بین المللی است دارد. لذا با توجه به آیات قرآنی، احادیث و سیره اهل بیت (ع) تلاش محقق بر آن بود که در حد بضاعت، نگاه اسلام به این نوع از تعهد را ثابت نماید. همچنین با توجه به تحولات پیش روی تعهد به همکاری، جلوه بارزتری از این تعهد را می توان مشاهده کرد. درک عمیق تر از اسناد بین المللی و متون اسلامی که بر همکاری و همبستگی دلالت دارند به ویژه در زمانی که جهان درگیر پاندمی کرونا است، بهتر است. اگرچه در حقوق بین الملل، به ویژه حقوق بشر؛ آن هم در نسل سوم هنوز گفت و گو درمورد وجود چنین تعهدی در قالب تعهد حقوقی بسیار زیاد است، اما آموزه های اسلامی در ۱۴۰۰ سال پیش به راحتی و با بیانات مختلف، که نه تنها به صورت گفتار بلکه به صورت عملی نیز رهبران دین به این تعهد جامع عمل پوشاندند و آن را یک وظیفه شرعی قلمداد کردند. در چنین حالتی کوتاهی در این زمینه را به هیچ وجه مورد پذیرش قرار ندادند و نه تنها در حالت بحران، بلکه در تمامی شرایط از پیروان و موحدان خود خواسته اند که موضوع همکاری، احساس همبستگی و احساس تعهد را نسبت به یکدیگر داشته باشند. همانطور که سعدی نیز شاعر برجسته ایرانی در گلستان خود گفته است: «بنی آدم اعضای یکدیگرند که در آفرینش ز یک گوهرند/ چو عضوی به درد آورد روزگار دگر عضوها را نماند قرار». به راحتی می توان حس انسان دوستانه و بشردوستانه را در این شعر و متون دیگر احساس کرد. لذا با وجود تردیدها درمورد نسل سوم بودن همکاری؛ اما بلایایی که زندگی انسان را تحت الشعاع قرار داده اند، نیاز جامعه بشری را بیش از هر چیزی به همکاری و همبستگی گره زدند، تا بتوان با چالش هایی که وجود دارد روبه رو شد به همین دلیل اکنون زمان آن رسیده است که با زاویه ی دیگری به همکاری نگریسته شود.

منابع:

۱. انصاری باقر، (۱۳۹۰)، «مبانی حقوق همبستگی»، فصلنامه حقوق، دوره ۴۱، شماره ۴.
۲. خسروی مجید، (۱۳۹۶)، بررسی تطبیقی تعهد به همکاری متعهد له در اجرای قرارداد. تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
۳. فضائلی مصطفی، (۱۳۹۸)، ماهیت و مبنای تعهد به تضمین رعایت حقوق بشردوستانه از نگاه اسلام و حقوق بین الملل، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دوره ۴۹، شماره ۳، صفحه ۸۹۷-۹۱۸.
۴. قلیپور، آرزو، (۱۳۹۵)، مدیریت بلایای طبیعی در جمهوری اسلامی ایران و همکاری های منطقه ای بین المللی، فصلنامه سیاست سال سوم، شماره ۱۰.
۵. قاسمی عاطفه، رفیعی محمد تقی، (۱۳۹۹)، بررسی تطبیقی اصل کلی حقوقی همکاری متقابل در اسناد بین المللی راجع به قراردادها و حقوق ایران با تأکید بر قراردادهای نفتی، دو فصلنامه تخصصی حقوق قراردادها و فناوری های نوین، دوره اول، شماره ۲، صفحه ۱۳۳-۱۵۰.
۶. صابری محمد علی، (۱۳۹۴)، سکوت و فعالیت های امیر مومنان علی (علیه السلام) در حکومت خلفا، پژوهشکده باقرالعلوم.
۷. دانش اسماعیل، (۱۳۸۴)، تعامل امام علی علیه السلام با خلفا در جهت وحدت اسلامی، اندیشه تقریب، شماره ۴.
۸. محمد بن یعقوب الكلینی، الکافی، دار الکتب الاسلامیة، الطبعة السادسة، ج ۸ ص ۲۹۵ ح ۴۵۴
۹. مجلسی محمد باقر بن محمد تقی، (۱۳۸۶)، الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار، ناشر: اسلامیه.

۱۰. مقامی امیر، ندوشن علی اکبر، (۱۳۹۹)، ارزیابی حقوقی تحریم‌های آمریکا علیه ایران در همه گیری جهانی کووید ۱۹، حقوق اسلامی، سال هفدهم، شماره ۶۴.
۱۱. میرمحمدی مصطفی، صادقی جلال، (۱۳۹۴)، حقوق همبستگی و همبستگی بین المللی: چالش‌های فرارو و آخرین تحولات، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، سال هفدهم، شماره ۴۹.
۱۲. معینان علیرضا؛ رحیمی محمد مهدی؛ احمدی فخرالدین؛ پیوندی رضا، بررسی بلایای طبیعی از نگاه حقوق بین الملل؛ مطالعه موردی ایران، ۱۳۹۸، فصلنامه علمی- پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، سال دوازدهم، شماره اول.
۱۳. منتظری حسینعلی، (۱۳۸۸)، حکومت دینی و حقوق انسان، تهران: گواهان.
۱۴. وزیري مجید، محمدی بلبان آباد جبار، (۱۳۹۴)، بررسی مداخله بشردوستانه در نظام فقهی اسلام، فصلنامه حقوق اسلامی، سال دوازدهم، شماره ۴۵.
۱۵. الحر العاملي، محمد بن الحسن (بی تا). وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج ۸ و ۱۲، بیروت: داراحیاء التراث العربی.
۱۶. کلینی محمد بن یعقوب (۱۴۱۸ ق)، اصول کافی، ج ۲، ترجمه و شرح جواد مصطفوی، کتاب فروشی علمیه اسلامیة.

English:

1. Askary Pouria, Farzad Fallah, (2020), The Right to International Solidarity and Humanitarian Assistance in the Era of covid-19 Pandemic, journal of international humanitarian legal studies, 1-11.
2. BaBović, Bogdan, (1972), "The duty of States to cooperate with one another in accordance with The Charter", in Milan Šahović, ed., Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Cooperation. Belgrade, Institute of International Politics and Economics, pp. 277-321.
3. MacDonald, R. St. J., (1996) *Solidarity in the Practice and Discourse of Public International Law*, 8 Pace Int'l L. Rev. 259.
Available at: <https://digitalcommons.pace.edu/pilr/vol8/iss2/1>
4. Vattel, E de, The Law of Nations or the Principles of Natural Law Applied to the Conduct and the Affairs of Nations and of Sovereigns [1758] in JB Scott [ed] The Classics of International Law [Carnegie Institute Washington 1916] vol 3, 6)
5. Wolfrum, Rüdiger, (2010), International Law of Cooperation, Max Planck Encyclopedia of Public International Law [MPEPIL], April.
6. Wolfrum, Rudiger, Edited by Hestermeyer Holger, (2012), Coexistence, Cooperation and Solidarity , Volume 1, Martinus Nijhoff Publishers

Documents:

1. A/CN.4/615, para. 50. Second report on the protection of persons in the event of disasters, by Mr. Eduardo Valencia-Ospina, Special Rapporteur.
2. A/45/587, para. 5. general assembly, Forty-fifth session NEW INTERNATIONAL HUMANITARIAN ORDER Humanitarian assistance to victims of natural disasters and similar emergency situations

3. A/RES/60/209, 17 March 2006, Implementation of the first United Nations Decade for the Eradication of Poverty (1997-2006).
4. ASEAN Documents Series 1976.
5. A/CONF.206/6 and Corr.1, chap. I, resolution 1, fifth preambular paragraph.
6. ICESCR, General comment No. 2: International technical assistance measures (art. 22 of the Covenant), 1990.
7. ICESCR, General comment No. 3: The nature of States parties' obligations (art. 2, para.1, of the Covenant), 1990.
8. General Assembly resolution 2625 (XXV) of 24 October 1970, annex, para. 1
9. Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, Report of the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, 5–16 June 1972(United Nations publication, Sales No. E.73.II.A.14), and corrigendum, chap. I.
10. Declaration on the Right to Development, Adopted by General Assembly Resolution 41/128 of 4 dec. 1986.
11. Earth Charter presented for consideration at 2002 General Assembly, World Summit on Sustainable Development (WSSD), (Johannesburg, South Africa).
www.earthcharterinaction.org/.../2002%2011%20WSSD%20Report...
12. General assembly/Res 74/270 (3 April 2020) UN Doc A/res/74/270.
13. General assembly/Res A/45/587, para.5, (24 October 1990), Forty-fifth session NEW INTERNATIONAL HUMANITARIAN ORDER Humanitarian assistance to victims of natural disasters and similar emergency situations.
14. Human Rights Council, (2008), United Nations High Commissioner for Human Rights, A/HRC/9/10, 15 August.
15. Human Rights Council, (2010), Report of the Independent Expert on Human Rights and International Solidarity, A/HRC/15/32, 5 July.
16. International court of justice, (2019), Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, THE GAMBIA v. MYANMAR.
17. Security council/RES/1308 (2000)
18. Security council /RES/1983 (2011)
19. Security council /RES/2177 (2014)
20. Security council/RES/2565 (2021)
21. Security council/Res 2532 (1 July 2020) UN Doc S/res/2532
22. United Nations Conference on Environment and Development (UNCED), (Rio Declaration),1992.
23. See also General Assembly resolution 46/182 of 19 December 1991, annex, guiding principles, and para. 5.

Websites:

24. www.hawzah.net, visited at 5:00 a.m. 1 september 2021.
25. www.mb.com.ph/articles/293786/international-human-solidarity-day-december-20-2010.